

Mehmet Rifat Akbulut,
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Mimarlık Fakültesi
Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

Kemal Ahmet Aru “Hoca”: Bazı Anılar ve Bir Görüşme

1991 yılında Türkiye’de Dünya Şehircilik Günü kutlamaları kapsamında düzenlenen 3. Şehircilik Kongresi için kongrelere yönelik tema belirlenmemesi kuralında bir istisna yapılmış ve 6-8 Kasım 1991 tarihleri arasında Dokuz Eylül Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü ev sahipliğinde İzmir’de düzenlenen kongrenin teması “Türkiye’de Şehirciliğin Gelişiminde Son 30 Yılın Değerlendirilmesi” olarak belirlenmişti. O sırada, Mimar Sinan Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü’nden bir grup olarak bu kongre için Türkiye’nin Cumhuriyet dönemi şehircilik çalışmalarını etkilemiş ya da bu çalışmalar içinde önemli görev ve sorumluluklar üstlenmiş kişilerden ulaşabildiğimiz ile bir sözlü tarih çalışması yapmaya ve bu çalışmayı Kongre’ye sunduğumuz “Planlama Üzerine Bir Oyun Denemesi” başlıklı bildiri içinde değerlendirmeye karar vermiştik. Bu kapsamda kendisiyle görüşme niyetimizi ilettiğimiz Kemal Ahmet Aru hocamız, isteğimizi memnuniyetle kabul ettikten sonra Sibel Demirtaş Gökçen, Fatma Ünsal, Turgay Gökçen ve benim yer aldığım bir grup olarak, kendisiyle Ekim 1991’de Teşvikiye’de Akkavak Sokak, No.1’deki evinde birkaç gün süren bir söyleşi yapmıştık. Her gün 2 ile 3 saat kadar süren bu görüşmeleri aynı zamanda o zaman bulabildiğimiz ağır ve hantal bir Betamax kamerayla videoya da kaydediyorduk. Kemal Ahmet Aru hocamız da her görüşmeye adeta tez jürisine hazırlanan bir öğrenci ciddiyeti ve misafirlerini en iyi şekilde ağırlamaya çalışan bir evsahibi hamaratlığı ve sorumluluğuyla hazırlanıyor, her seferinde nefis yiyeceklerle birlikte bizleri adeta büyüleyerek, konuyla ilgili bilgi ve belgeleri önümüze getiriyordu. Tam bir “meraklı köşesi” olan evinin her yanı, kütüphanesi, arşivi meraklısına keşfetmekle tükenmeyecek bir hazine gibi göz kamaştırıyordu. Hoca, adeta Türkiye Cumhuriyet dönemi planlama ve kent tarihiyle birlikte yaşıyordu. Bizler de bu teveccühü karşılıksız bırakmamak ve hocaya mahçup olmamak için her görüşmeye aramızda yaptığımız iş bölümüne göre hazırlanarak geliyorduk.

Kendisinin de bu görüşmelerden hoşlandığı belliydi. Son derece keyifli ve eğlenceli geçen bu görüşmelerin teknik sorunlar nedeniyle, ne yazık ki, tamamını kaydetmek imkanımız olmadı. Kemal Ahmet Aru Hoca gerçekten sohbetine doyum olmaz birisiydi. Uzun ve renkli yaşamı, deneyimleri kendisine herkese nasip olmayacak bir birikim sağlamıştı. Kemal Ahmet Aru Hoca ile Mimar Sinan Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama

Resim: 1
Kemal Ahmet Aru ile Teşvikiye Akkavak Sokak No.1’deki evinde yapılan görüşmede bir dinlenme anı. Soldan: Sibel Demirtaş Gökçen, Mehmet Rifat Akbulut, Fatma Ünsal, Turgay Gökçen ve Kemal Ahmet Aru. 24 Ekim 1991. (Fotograf: Mehmet Rifat Akbulut)

¹ Akbulut, Mehmet Rifat.; Demirtaş Gökçen, Sibel; Gökçen, Turgay; Tekkökoğlu, Teoman; Ünsal, Fatma; (1992) “Planlama Üzerine Bir Oyun Denemesi” “3. Türkiye Şehircilik Kongresi: Türkiye’de Şehirciliğin Gelişiminde Son 30 Yılın Değerlendirilmesi”. 9 Eylül Üniversitesi, İzmir. s. 91-113.

Resim: 2

Resim: 2, 3, 4
Kemal Ahmet Aru ile Ekim 1991'de
Teşvikiye Akkavak Sokak, No.1'deki evinde
yapılan görüşmeden çeşitli anlar
(Fotoğraflar: Mehmet Rifat Akbulut).

Resim: 3

Resim: 4

Bölümü'nde kendisinin son öğrencilerinden biri olduğum yüksek lisans dersleriyle başlayan tanışmamız bu vesile ile dostluğa dönüşmüştü. Bu görüşmelerin ardından ekip olarak Hoca'nın sınırlı yakın çevresinin çağrıldığı ünlü yılbaşı davetlerinden biriyle de "onurlandırıldık". Sonraki yıllarda Hoca ile temasımız yurt dışında bulunduğum bir süre hariç hemen hiç kesilmeden devam etti. Hoca'nın geniş çevresi içinde kendisine zevkle yardımcı olmaya çalışan gönüllü asistanlarından biriydim. 1990'lı yıllarda Kemal Ahmet Aru Hoca bir yandan ünlü "Türk Kenti" kitabını hazırlıyor ve tamamlamaya çalışıyor, aynı zamanda güncel gelişmelerle de ilgisini hiç kesmeden zengin arşivini düzenlemekle uğraşıyordu. Çalışma masasında türlü çeşitli renkli kalemleri, adeta proje ödevini hazırlayan bir öğrenci gibi sabırla ama bir öğrencide kolay

rastlanamayacak keyif ve tutkuyla haritaları, plan ve çizimleri boyuyor, yeniden çiziyor, eskizler hazırlıyor, yazılarını yazıyordu. Bir evden çok, ofis haline getirdiği evinde ilerlemiş yaşına rağmen teknolojinin tüm imkanlarından yararlanmaktan da geri kalmıyordu. Son derece gelişmiş bilgisayar ve yazıcı-tarayıcı v.b. donanımları yanı sıra, yine profesyonel bir fotokopi ve baskı cihazı adeta Hoca'nın yeni oyuncakları olmuştu. Kimi zaman ziyaretçilerine bu oyuncaklarıyla hazırladığı "ev ve el yapımı" kitapçıklarından birini

hediye etmekten özellikle keyif alıyordu. Ancak özel yaşamım, okul ve o sıralar görev aldığım Şehir Plancıları Odası'nda artan iş yüküm ve sorumluluklarım giderek Hoca'nın arşivinin düzenlenmesi konusunda beklediği destek için ayrabileceğim zaman ve çabayı sınırlamaya başlamıştı. Bu konuda Hoca'ya karşı kendimi mahcup hissetmeye başladığım sıralarda Mimar Sinan Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü'nde genç bir araştırma görevlisi olarak çalışmaya başlayan değerli meslektaşım ve dostum Adem Erdem Erbaş devreye girerek bu konuda gerekli inisiyatif ve sorumluluğu gönüllü olarak üstlendi.

Bundan sonra da Kemal Ahmet Aru Hoca ile vefatına kadar görüşme ve güncel konuları da konuştuğumuz sohbetlerimiz aralıklarla devam etti. Sanırım 2001 yılında bir otobiyografik eser olan "Kemal Ahmet Aru, Bir Üniversite Hocasının Yaşamının 80 Yılı" adlı çalışmasının yayınlanmasının ardından görece bir dinlenme dönemine girdi. Belki "Türk

Kenti” kitabı ve son eseriyle birlikte bir ölçüde kendisi, çalışmaları, birikimi ve dönemiyle ilgili temel bilgi ve izleri aktarmış olduğuna inanıyordu.

Bugünün ölçülerine göre ilerlemiş denebilecek yaşına rağmen Kemal Ahmet Arû Hoca'nın vefatı yine de beklenmiyordu dense yanlış olmayacaktır. Kendisini tanıyanlarca, böyle verimli ve üretken bir yaşamın aynı tempo ve tutkuyla daha devam edeceğine inanılıyordu. Kemal Ahmet Arû istisnai değerinde bir insan ve bir Cumhuriyet anıtıydı. Kendisini bıraktığı değerli izlerle hatırlıyor, rahmetle anıyoruz. Nur içinde yatsın.

Kemal Ahmet Arû ile Görüşme

(M. R. Akbulut, S. Demirtaş, T. Gökçen, F. Ünsal – Ekim 1991, Teşvikiye, İstanbul)

Yayına hazırlayan: Mehmet Rifat Akbulut

Kemal Ahmet Arû: 1950 yılına kadar, İstanbul şehri imar müşaviri olarak bir vazife gördü ve bu sırada bir hayli zaman içinde İstanbul Nazım Planları çalışmalarını yaptı. Bu çalışmalar çok sınırlı alanlar üzerinde kaldı. Toplam raporlarında da vardır. 3000 küsur hektar alan planlanmış bulunuyor, Prost. Çünkü onun iddiası şuydu, bu sahanın dışına şehir su şebekesi su vermiyor. Susuz bölge için plan yapmam, diyordu. Su gelsin, ondan sonra oraya plan. Doğru, ama bir taraftan da. Ve, bu şehrin sınırları içinde aşağı yukarı her bölümünde İstanbul'un, doğu yakası, batı yakası, güney yakasında aşağı yukarı biner hektar alan, yuvarlak konuşalım, biner hektar alanı planladı. Ve o planların sınırları dışına da bir kırmızı çizgi ve ondan sonrası hep taranmış alandı böyle. Harita, marita yok ve böyle taranmıştı ve buraları “ileride etüd edilecek bölgeler”, “zone à étudier”, “zone à étudier” diye yazdılar. Bu planlarda hep yazılıdır. Şimdi, tabi, halbuki İstanbul o sıralarda çok daha fazla yayılmamıştı ama, gene de 3000 hektara yayılmış bir şehir değildi. İstanbul o zaman da 12.000, 15.000 hektar civarındaydı, yerleşme sınırları içindeki İstanbul. Sonra 23.000 hektara kadar, daha sonra. Şimdi, şimdi artık yüzbine doğru gidiyor İstanbul. Yüzbin hektara doğru gidiyor.

Bu bakımdan İstanbul'u bu sınırlı alanlar üzerinde sınırlı bir planlama yaptı. Kendine göre koyduğu bazı ilginç şeyler var. Onları bir kısaca, hangi ilkelerle İstanbul'a plan yapmayı düşünmüş, onu şöylesine bir yerde ifade ediyor: “Şehrin kıymetli ve esas tezyin ziynetlerini teşkil eden, biraz bu eski ifade, teşkil eden ve her biri başlı başına değer biçilmez birer hazine mahiyetinde olan milli ve tarihi âbidelerin etrafı zevksizce ilave edilmiş bir takım binalarla sarılı bulunuyor. Bu kötü manzaralı binaları yıkarak abideleri meydana çıkarmak, buldukları yerleri tanzim etmek”. Şimdi, gayet ilginç; bir numaralı madde diyor. Yapmak istediği bu adamın, demek ki, anıtların çevresindeki o kendi kendine oluşan yapıları temizlemek. İstanbul, ama bu şehir, yani, İstanbul o zaman da gene bir milyondan daha fazla nüfusu var. Öyle bir şehre yaklaşımı bu. Evvela bir temizleyeyim, diyor buraları falan. Daha sonra da diyor ki, gene “mevcut yolların bir kısmı şehrin sahası iktisadi ve coğrafi vaziyetiyle uygun değildir. Bunları ıslah ve tanzim etmeli”. Yani, evvela böyle bir şehir nasıl yaşıyor? Ne kadar nüfus var? Bu nüfus nasıl yayılmış? Nerede, hangi sorunları var bu şehrin? Böyle, böyle bir endişesi yok zavallının.

¹ Kaydedilmemiş bir sohbetle kendisi ile ilgili olarak “sakallı, zarif bir Fransız” ifadesini kullanmıştı (y.n.).

Sibel Demirtaş: Peki böyle bir analitik çalışma yapmış mı?

Şimdi, Prost gittikten sonra, tabii Belediye bu suretle imar planı ve İstanbul Nazım Planı'nın yeniden –bütün herkeste şu şey vardı; bir İstanbul'un bir Ankara gibi bir nazım planı yok. Ve bu adam böyle de ele almadı. Hepimiz bunu şikayet ediyorduk. Yani, böyle büyük plan. Büyük çevrede o sıralarda gecekondular başlıyor faaliyet yavaş yavaş. Kazlıçeşme, o ilk gecekondular gurubu. İlk sekiz, on bin şeyle yerleşmeyle, noktayla orası dolmaya başlamıştı. Ve sonra, bu nazım planını nasıl elde etmek mümkün? Bunun için yarışma yapmak, vesaire. Sonradan evvela dediler ki, şu yapılan çalışmaları bir değerlendirelim. Bu değerlendirmeyi nasıl yapalım? Muhtelif kuruluşlardan, İstanbul Üniversitesi'nden, Teknik Üniversite'den, meslek odalarından ve daha başka bir çok, Belediye'den şuradan, buradan bir sekiz, on kişilik bir heyet. Biz devamlı, bu çalışmabir seneye yakın sürdü. Bu, böyle mekanik bir işti. Gelir, gideriz her hafta. Belirli, kısım kısım ele alınır. Belki de bir seneden azdır ama şimdi ben öyle hatırlıyorum. Ve, bunun sonucunda biz şu gördüğümüz uzun uzun toplantılar ve bunlardan çıkan bir büyük rapor hazırladık. Biz bunları eleştirdik.

Sayısal değerleri yok. Hiçbir suretle şehrin survey'i cinsinden bir çalışması yapılmadan böyle belirli bazı noktalara planlar hazırlandı. Ve ben çok kızar, üzülürdüm mesela bazı planlara. Harita yok. Haritanın koordinat çizgisi böyle biterdi –bunu anlatmak istiyorum burada şimdi- böyle biterken koordinat çizgisinin yanında plan da biterdi. Düşünün, yani, koordinat çizgisiyle planın bitmesi!

Turgay Gökçen: *Mavna sayısını bilirmiş, hocam, değil mi? İstanbul'daki mavna sayısını bilirmiş. Kesin olarak.*

K.A.A.: Ha, o da var. Evet yani, bir de hiç sayı değeri yoktu. Bizim onu Mukbil * bir yerlerden buldu çıkardı. Dediki yahu, dedi bak sayı olarak bir bu var. Bir de baktık ki, yani ne nüfus var, ne bir şey var. E bilmem Haliç'te 300 mavna var diyor. Ne yapalım mavna varsa? Onları çekersin başka bir yerde durur. Oraları işgal ediyor diye onu yazmış yani adam. Velhasıl bizim içinbu epey ilginç bir çalışma oldu. Hep beraber çalıştık. Neticede bir çok öneriler getirdik. Ve, bunun nasıl ele alınması lazım geldiği. Muhtelif alternatifler de söyledik. Yarışma olabilir, dedik. Yahut bir uzmanlar heyeti gelir, hazırlar, dedik. Dışarıdan uzmanlar. Bütün çeşitli alternatifleri de söyledik. Ondan sonra, bizim rapor bir müddet, işte Belediye Meclisi ve değişik belediye organları tarafından değerlendirildi. Ve ondan sonra dediler ki, şimdilik yapılan çalışmaları ileri götürmek üzere bir yarışma uzun bir yoldur. Biz bir heyet seçelim. Bu heyet bir müddet bu çalışmaları yürütsün. Bakalım, deneriz. Keşke öyle yapmasaydılar, diyorum ben. Keşke, daha büyükçe bir şey. Yani, daha büyük imkanlarla işe gireydik. Şimdi düşündüm, söylüyorum bunu da. Yoksa içinde vardık biz. Niye yaptınız ? diyebilirsiniz. Çünkü, o sıralarda İstanbul'un işte 3000 hektarlık bir planlanmış alanı ve 2000 detayları vardı. Bazı noktalara da 1000 detaylar, plan detayları vardı. Fakat bunların hepsi fevkalade şey, şematik ve Fransız ekolü yani bütün şehircilikte uygulanan büyük meydanlar, yuvarlak köşeler, işte bildiğiniz mesela, bu şeyin blokları gibi böyle, böyle, böyle, böyle bloklar. Surp Agop blokları, bu Taksim-Harbiye arasındaki. O Surp Agop, eskiden orada büyük bir Ermeni mezarlığı vardı. Sonra bir davalarla Belediye orayı aldı. Nasıl aldıysa? Onların üzerine o otuz otuz blok, on tane mi nedir, bunları yerleştirdiler. Konsepsiyon buydu yani, adamın. Maalesef, parklar falan,

işte, bir yere bir şeyler kaldı. Biraz da korudu İstanbul'u, yani, koruma fikri epeyi kuvvetliydi. Yani, bugün Prost olaydı herhalde bu...

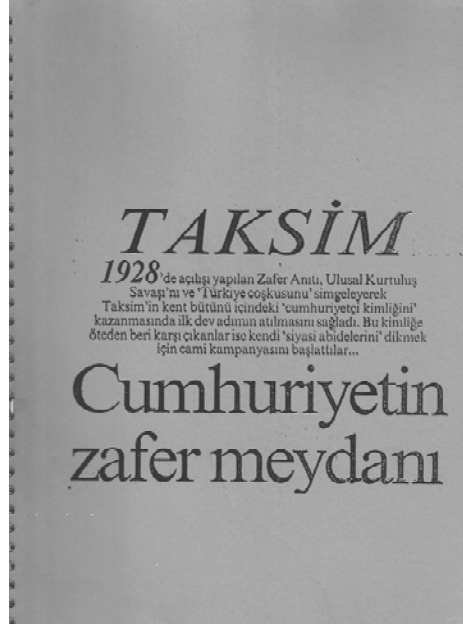
** İTÜ Mimarlık Fakültesi öğretim üyesi ve
Müşavirler Heyeti üyesi Prof. Dr. Mukbil
Gökdoğan.*

Sonra bu heyet, bu surveyler bitti. Surveyler, neler yapmadık... Şimdi, bütün lazım gelen bizim ulaşım sayımlarını yaptık, bütün maktalar, bütün ulaşım şeyleri ki, debiler vesaire, hepsi. Sonra başlangıç-son ulaşım şeyleri, noktaları, sayımları, vesaire. Ondan sonra yoğunluklar, bütün yoğunluklar muhtelif bölgelerde. O sıralarda hatırlarım ben; Eminönü'nde falan en fazla yoğunluğu olan bölge. 750 falan dokuz vardı hektar üzerinde. Genellikle 100-200 üzerinde falan bir yoğunluktu şehir genel yoğunlukları. Hatırlıyorum onları. Sonra, bütün bölgeler ve endüstri için çok derinliğine bir şey yaptık. Bütün Eminönü vesaire, oraları sarmıştı, endüstri tesisleri. Onların büyük bir kısmı oralandan ateşli sanatlar olarak çıkartıldı ve başka yerlere nakledildi. Sonra bütün konut yerleşme ve gelişme alanları. Bu gelişme alanları, tabi, o sıralarda, "Levent"ler başlamıştı, 1. Levent tatbikatı. O Emlak Kredi Bankası'nın oradaki aldığı arazi üzerinde bir bahçeli evler biçiminde ilk yapılan yerleşmelerdir. Orada bir hayli katkı oldu. Ve oralarda, o bölgenin karşısında biz hafif sanayi bölgesi tasavvur ediyorduk. Yani, böyle elektronik sanayi veya işte gene ona benzer şeyler. Hafif yani, şey koku ve duman vesaire vermeyen bir hafif sanayi bölgesi. Bizim zamanımızda orası tesis edilmiştir. Ve, belli sınırlar koyduk. Gelişme sınırları, Boğaz'ı kurtardık ve bütün eteklerden topladık yani, belli sınırlar. O plan hala Belediye'de mer'i beşbindir. Yani, bugün Beyoğlu Nazım Planı o zamanın planıdır. O plan üzerinde epeyi çalıştık.

Bu planlamayı da tamamladık. Fakat, ondan sonra bir olay oldu. Olay şu, yani biz bu planlar bittikten sonra bizim oradaki görevimiz yeni başka projeler hazırlamaktı. Muhtelif; Anadolu tarafı. Bürolar tesis ettim. Ben bir hayli orada aktiftim. Bana bıraktılar. Hadi sen burada organize et, falan diye. Üsküdar Bürosu, Kadıköy Bürosu, karşı Boğaz büroları diye ve o zamanlar gayet ilginç böyle ekipler. Sonradan onlar hep plancı oldu. Onlarla biz tıpkı üniversite gibi haftada iki gün tashih yapardım ben. Böyle dolaşırdım hepsine. Ve bir sürü tanıdık isim. Hiç unutmam mesela, gider bir Moda'yı alırdık. Moda'da planlama. Böyle inceleriz işte şöyle yapalım, böyle yapalım. Yani, biz öylesine bunlarla meşgul olup, böyle bir nevi, bir yere saplandı bu çalışma. Yani, büyük ölçekli bir şeyler yapamadık da böylesine. Daha da sonra, bu işi nihayet biraz daha şey ederek ne kadar müracaat dosyası varsa Müşavirler Heyeti'ne gönderdiler. O bir nevi bizim aşınmamızı sağladı. Sağlamadılar da bir nevi bize empoze edildi yukarıdan. Bazı kimseler söz vermişler şu iş olacak, bu iş olacak falan. Şunu, efendim, şunu çıkarın. Biz tabi artık onlara da uyup çıkarırsak o zaman bütün bütün tam bir şey belediye memuru oluyoruz artık o zaman. Biz tabi ret, met. Bu böyle bir nevi onlarla da aramız iyi olmadı. Ve bu kendi kendine çözüldü. Hepimiz istifa ettik. Dedik ki, burada işimiz bitti. Yapacağımızı da yaptık.

Sonra, ondan sonra şey ele aldı işi. Menderes, 56'da müthiş bir hevesle bu işlere başladı fakat o sıralarda biz ayrılmıştık zaten Belediye'den. Artık bir daha da ben, Belediyeyi pek sevmedim. Oradaki o atmosferi bugün de kimsenin sevdiği yok, ama biz o zaman bir hevesle hani böyle bir ideal gibi bir şey görerek girdikti. Sonradan bir daha oraya o şeylere girmedim.

Resim: 5
Kemal Ahmet Aru Hoca'nın
"el ve ev yapımı"
kitapçıklarından birinin
kapağı (1994) (Kaynak:
Mehmet Rifat Akbulut
Belgeliği).

Resim: 6
Kemal Ahmet Aru.
Teşvikiye'deki evinde
çalışma masasında, Ekim
1991 (Fotoğraf: Mehmet
Rifat Akbulut).

Hükümetin kendine göre problemleri vardı fakat. Ondan sonra biliyorsunuz, o yıpranma devri başladı onların. O sıralarda bir Tahran seyahati yaptı Menderes. Tahran'da büyük bulvarlar görmüş falan. Geldi anlattılar. Anlatıyor, şöyle bulvarlar, böyle bulvarlar. Oradan birden bire bir, büyük bir ... bir nevi, kendini de meşgul edecek -çok tartaklanıyor, muhalefet onu eziyor, o onlara, o birbirlerine horoz gibi dövüşüyorlar. O sıralarda bu, kendini oraya verdi. Ve sabahları erkenden kalkar, inşaat yerlerini, şantiyeleri gezer, İstanbul'da geçer ömrü. Hiç Ankara'ya gitmez.

Sibel Demirtaş: 56'dan sonra ?

K.A.A.: 56'da falan. 56-57 falan o sıralar

işte. O sıralarda birkaç uzman da geldi. Profesör Högg diye bir zat. Bu, şeyden geldi, Münih Üniversitesi'nde şehircilik hocası. O sonra o sıralarda gene biz Belediye'de bir şey çalışması yaptık. Gene bizi davet ettilerdi. Metro çalışması yaptık. İstanbul metrosu için. Yenikapı-Şişli-Mecidiyeköy arası. 12 kilometrelik bir yol. Buna hatta biz daha müşavirlerken başladık. Sürdü o. Devam da etti. Bu Fransızlar'la bir anlaşma yapıldı. Projeler yaptılar. Bütün projeleri bitti. Taksim'in altındaki o bütün meydanın altını nasıl kullanacaklar, neler, bütün istasyonlar, mağazalar, vesaire, böyle büyük, ilginç şeylerdi. Ve o zamandan gayet ilginç rakamlar hatırımdadır. Hiç unutmadım. Para da önemli bir para değildi bu. O zamanki şartlarla 200 milyon lira idi, 12 kilometrelik bir lastik tekerlekli -o zaman Fransızlar'ın moda olan metrosu.

Bu metro, Beyoğlu altından geçiyordu. Şişli'de hepsi büyük yolların altından geçip, Mecidiyeköy'den gelip, ondan sonra Galatasaray'dan, Galatasaray'ın altından doğru birdenbire bir "S" kurbu yaparak; çünkü, seviye çok aşağı, fazla olduğu için 40-50 metre, 60 metre, böyle bir "S" kurbuyla Karaköy Köprüsü'ne iniyordu ve oradan da bir üst köprüyle gene meydanların altından Yenikapı'ya doğru gidiyordu 12 kilometre. Ve düşünün bu 1960'larda bitmiş olurdu, yani. 55-56'larda, üç-dört senede bitiririz, dediler. Fevkalade ilginç olan şu; 200 milyon lira bunun bedeli o zaman. Bu 200 milyon liranın 100 milyon lirasını Türkiye verecekti, 50 milyon lirasını müteharrik malzeme getiriyordu Fransızlar, krediyle, uzun vadeli. Yani, tekerlekler, vagonlar, bilmem ne. 50 milyon dolar o vagonlar, düşünün. 50 milyon lira da eski Düyun-u Umumiye borçları varmış bizim o sıralarda. 50 milyon borcumuz varmış onunla takas yaparız, diyorlardı vesaire. Böylesine 200 milyona bu hattı yapmak üzere her şey hazırды. Bir tek karar vardı. O kararı Menderes'in vermesi lazımdı. Menderes karara, hayır, dedi.